

YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH JARAYONIDA ISLOM MOLIYASINING O'RNI

Matniyazov Omonboy Quryazovich

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

omonboymatniyazov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola yashil iqtisodiyotga o'tish sharoitida islomiy moliyaning o'rni va uning barqaror rivojlanishdagi ahamiyatini o'rganadi. Yashil iqtisodiyotga o'tish global miqyosda ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. O'zbekiston BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) doirasida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha keng qamrovli ishlar olib bormoqda.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, islomiy moliya, barqaror rivojlanish, O'zbekiston, BRM, axloqiy investitsiyalar, ekologik barqarorlik.

Hozirgi kunda yashil iqtisodiyotga o'tish global iqtisodiy jarayonlarning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu bosqichda moliya sektori asosiy o'rin tutadi.

BMT va O'zbekiston "Barqaror rivojlanish maqsadlari"(BRM)ga erishish ustida ish olib bormoqda: ular O'zbekiston va butun dunyo aholisi duch kelayotgan asosiy muammolarni hal etishga qaratilgan 17 ta o'zaro bog'liq va ulkan maqsaddan iborat. O'zbekiston 2030-yilgacha bo'lgan davrdagi global kun tartibida qo'yilgan vazifalarni bajarish va "Barqaror rivojlanish maqsadlari" sohasidagi 16 ta milliy maqsadga erishish uchun ko'plab manfaatdor tomonlar ishtirokidagi hamkorlikka keng qamrovli yondashuvga sodiq ekanini tasdiqladi.

1.BMTning Barqaror rivojlanishning 17 ta maqsadlari

2008-2009 yillardagi global moliyaviy inqiroz kabi moliyaviy beqarorliklarning takrorlanishi sababli, islom moliyasida barqarorlik masalasi ko'tarilganda, bu bank va moliya tizimining barqarorligi ma'nosiga ishora qiladi. Biroq, bizning muhokamamiz ekologik, ijtimoiy va boshqaruv barqarorligi hamda iqlimga chidamli iqtisodiy rivojlanish yoki yashil iqtisodiy transformatsiyaga erishishda islomiy moliyaning roli bilan bog'liq.

O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini amalga oshirishda moliya tizimining islomiy yo'nalishini ham barqaror rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi. Shu bois, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining 2024-yil 19-iyuldagi 23/4-son qarori bilan (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2024 yil 26-iyulda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 3536) Mikromoliya tashkilotlari tomonidan islomiy moliyalashtirishga oid xizmatlarni ko'rsatish tartibi to'g'risidagi NIZOM qabul qilindi. Mikromoliya tashkilotlari ushbu nizom talablari asosida mijozlarga islomiy moliya bilan bog'liq quyidagi xizmatlarni ko'rsatishi mumkin:

- islomiy ijara;
- muzoraba — foydani taqsimlashga asoslangan moliyalashtirish;
- murobaha — nasiya savdoga asoslangan moliyalashtirish;
- mushoraka — sherikchilik, ya'ni foyda va zararlarni taqsimlashga asoslangan moliyalashtirish;
- salam — oldindan to'lovga asoslangan moliyalashtirish.

Bu esa o'z navbatida yangi moliyaviy xizmatlar taqdim etilishi, ko'p investorlar kirib kelishi va 5 milliard dollarlik qo'shimcha resurs paydo bo'lishiga turtki beradi. Islom moliyasi tamoyillaridan foydalanish ushbu jarayonni yanada tezlashtirishi va adolatli iqtisodiy muhitni shakllantirishga yordam berishi mumkin.

Islomiy moliya BRM va yashil loyihalarga hissa qo'shish uchun noyob imkoniyatga ega. Axloqiy va shariatga mos yashil investitsiyalar uchun ortib borayotgan talab islomiy moliyani jahon moliya tizimining asosiy o'yinchisiga aylantirish imkonini berdi. U ijtimoiy mas'uliyatli va uzoq muddatli moliyaviy tizim uchun ham ko'rsatma, ham tuzilma bo'lib xizmat qiladi. Islomiy moliyaning yashil o'tishdagi roliga kelsak, hali ham tadqiqot uchun sohalar mavjud. Xalqaro moliyaviy arxitektura va milliy moliyaviy infratuzilma global isishni hal qilish va Parij kelishuvi maqsadlariga erishishda moliyaviy xizmatlar va kompaniyalarning roliga alohida e'tibor qaratgan holda tez o'zgarib bormoqda. Islom iqtisodiyoti va moliyasi mas'uliyat tamoyiliga asos solingan bo'lib, mavjud qonunchilik va me'yoriy-huquqiy baza doirasida kattaroq mas'uliyatga o'tish kuzatilmoqda. Bu munozarada islom moliyaviy arxitekturasi va infratuzilmasining roli juda muhim. Islomiy moliya global moliyaviy infratuzilmaning nisbatan kichik qismi bo'lib, uni alohida-alohida rivojlantirish mumkin emas. Mamlakat o'zgaruvchan global iqlim siyosati va buzg'unchi imkoniyatlarga tez va hamkorlikda moslashishi kerak. Shariat boshqaruvini, o'qitish dasturlarini, tadqiqot va mahsulotlarni ishlab chiqishni qayta tashkil etish zarurati moliyaviy infratuzilmaning muhim qismi va

islom iqtisodiyoti va moliyasi jihatlaridir. Islom moliyaviy arxitekturasini va infratuzilmasining eng yirik institutlari, IFSB (Islomiy moliyaviy xizmatlar kengashi) va AAOIFI (Islom moliya institutlari uchun buxgalteriya hisobi va audit tashkiloti), o'z vakolatlari doirasidagi o'zgarishlarga hali javob bermagan. Iqlim bilan bog'liq xavflar va boshqaruvni oshkor qilish IFSBning diqqat markazida, integratsiyalashgan hisobot va integratsiya esa AAOIFIning diqqat markazida turibdi. IDB (Islom taraqqiyot banki) stipendiya dasturida iqlim o'zgarishiga e'tiborni kuchaytirish ko'plab ijobiy sa'y-harakatlardan biridir. IDB (Islom taraqqiyot banki) stipendiya dasturida iqlim o'zgarishiga e'tiborni kuchaytirish ko'plab ijobiy sa'y-harakatlardan biridir. Ushbu nashrlarning yangilanishi a'zo davlatlarning yashil iqtisodiyotga o'tishi va bu jarayonda islom iqtisodiyoti va moliyasining muhim rolini muhokama qilishga yordam beradi.

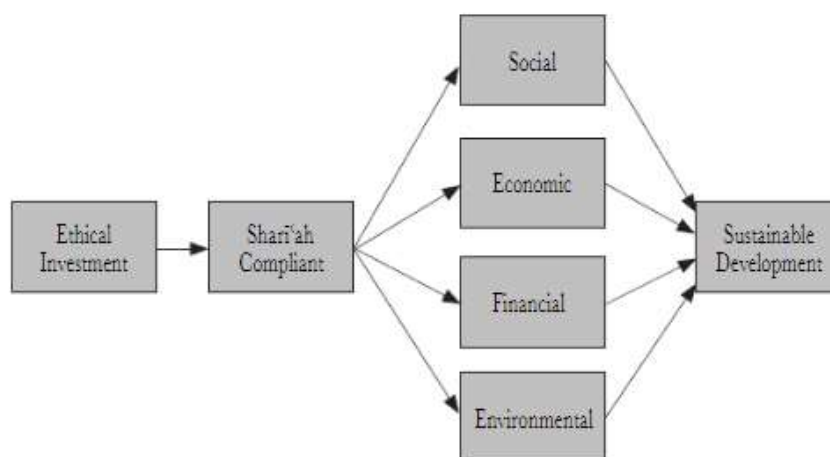
Axloqiy investitsiyalar - bu ekologik toza loyihalar bo'lib, ularning maqsadi atrof-muhitga zarar etkazish xavfini kamaytirish va iqtisodiy o'sishga yordam berishdir. Atrof-muhitga etkazilgan zarar inson faoliyati, asosan tabiiy resurslarni ishlab chiqarish va iste'mol qilish bilan bog'liq, tabiiy resurslardan tez ekspluatatsiya qilish odamlarning asosiy ehtiyojlarini qondirish va rivojlanishni ta'minlash uchun Yer imkoniyatlarini pasaytiradi. Atrof-muhitni boshqarish kelajakda barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy muvozanatni saqlash uchun tabiiy resurslarni, ayniqsa qayta tiklanmaydigan resurslarni samarali tarzda taqsimlash bilan shug'ullanadi. Islomiy moliya atrof-muhitni boshqarish va barqaror rivojlanish asoslarini mustahkamlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Islom qonunlariga ko'ra, insonning tadbirkorlik faoliyati, jumladan, investitsiyalar tabiiy resurslardan isrofgarchilik va ortiqcha foydalanishni taqiqlovchi shariat ta'limotlariga muvofiq bo'lishi kerak. Islomda insonga resurslardan foydalanish nafaqat islomning erkinlik, tenglik va adolat tamoyillarini qo'llab-quvvatlash, balki musulmon jamiyatining barcha a'zolariga resurslardan teng foydalanish imkoniyatini ta'minlash uchun yuklangan. Monopoliya, isrofgarchilik, haddan tashqari iste'mol va ifloslanish noqonuniy Axloqiy investitsiyalar - bu atrof-

muhitning buzilishi xavfini minimallashtirish va mamlakatning ifloslanishni kamaytirish imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan ekologik toza biznes bilan bog'liq faoliyat. Islomiy moliya tizimi isrofgarchilikni kamaytirish va tabiiy resurslardan teng foydalanishni ta'minlash maqsadida tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish va iste'mol qilishga cheklovlar qo'yadi. Islomiy moliya usullari atrof-muhitni muhofaza qilish va mahsuldorlikni oshirishni ta'minlaydigan axloqiy loyihalarni moliyalashtirish orqali atrof-muhitga alohida murojaat qilishni o'z ichiga oladi. Islom investorlarni atrof-muhitga mos loyihalarni tanlashga undaydigan axloqiy sarmoyalarni qo'llab-quvvatlaydi. Islom iqtisodiyotiga sarmoya kiritishdan maqsad daromad va boylikni taqsimlashda tenglikni qo'llab-quvvatlash hamda iqtisodiyotda barqarorlik va ishonchni tiklashdir. Ijtimoiy talab qilinadigan investitsiyalar axloqiy me'yorlarga asoslanib, resurslarni ishlab chiqarish va iste'mol qilishda ma'lum cheklovlarni amalga oshiradi, bu esa o'z navbatida atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishga yo'naltiradi. Islomiy moliya tizimi axloqsiz deb hisoblangan kreditlashni taqiqlaydi va tenglikka erishish va ijtimoiy adolat tamoyilini mustahkamlash uchun ham risk, ham foydani o'z ichiga olgan biznes operatsiyalarini rag'batlantiradi. Atrof-muhit nafaqat odamlarning bevosita ehtiyojlarini qondiradi, balki bizning sayyoramizda hayot mavjudligi uchun ham javobgardir. Islomda atrof-muhit oldida turgan dolzarb muammolarga samarali va har tomonlama yechim bor. Islom shiati barqaror taraqqiyotni targ'ib qilish uchun yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Islom musulmonlarni buzg'unchilik qilishdan va resurslarni isrof qilishdan saqlanishni buyuradi, chunki bunday harakatlar atrof-muhitning buzilishiga olib keladi. Insonga xalifa bo'lgani uchun barcha mavjudotlarning omon qolishini ta'minlash uchun tabiiy boyliklarni taqsimlash topshirilgan. Shariat nuqtai nazaridan har qanday korruptsiya, jumladan, atrof-muhit buzilishi ham qabul qilinishi mumkin emas. Ekologik barqarorlik barcha fuqarolarning tabiiy resurslarni boshqarishda faol ishtirokini qamrab oladi. Barqaror rivojlanishning asosiy maqsadi odamlarning resurslardan teng foydalanish huquqlarini himoya qilish va tenglik

va adolatni ta'minlashdir. Islom inson hayotining barcha jabhalarida, shu jumladan bozor operatsiyalarida axloqiy va axloqiy ko'rsatmalarni ma'qullash orqali adolatsiz va kamsituvchi amaliyotlardan himoya qiladi. Ijtimoiy chetlanish, qashshoqlik va tengsizlik musulmon jamiyatlarida qo'llanilmasligi kerak. Islomda iqtisodiy taraqqiyot odamlarni har qanday adolatsizlikdan himoya qilish orqali ijtimoiy jipslikka erishishdir. Shunday qilib, tengsizliklarni kamaytirish va har bir fuqaroning jamiyat hayotida to'liq ishtirok etishi musulmon jamiyatlarining muhim xususiyati hisoblanadi.

Building Capacity for Green Economy

Iqtisodiy rivojlanishning barqaror yo'li sifatida Yashil iqtisodiyot va Islom moliyasining integratsiyasini o'rganuvchi tadqiqotlar ijobiy va dalda beruvchi xulosalar keltirdi. Natijalar ikkalasi ham yaxlit va barqaror iqtisodiy rivojlanish modelini yaratish uchun mustahkam asosni tashkil etuvchi qadriyatlarning yaqin uyg'unligiga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Yurisdiksiyalar bo'yicha noaniqliklar va siyosiy tafovutlarni o'z ichiga olgan tartibga solish muammolari integratsiyani ta'minlash uchun yengib o'tilishi kerak bo'lgan to'siqlar sifatida e'tirof etiladi. Yashil iqtisodiyot va Islom moliyasi

integratsiyasining aniq foydalari haqida maqbul bo'lmagan aholining xabardorlik darajasi ham qo'shimcha e'tiborni talab qiladigan jihatdir. Ko'proq jadal ta'lim va axborot kompaniyalari odamlarning iqtisodiy rivojlanishning yanada barqaror modeliga o'tishni etarli darajada tushunishi va qo'llab-quvvatlashini ta'minlashning kalitidir. Shunday qilib, ushbu tadqiqot Yashil iqtisodiyot va Islom moliyasining potentsial integratsiyasiga nisbatan optimistik nuqtai nazarni taqdim etadi, shuningdek, iqtisodiy rivojlanishning yanada barqaror, qamrab oluvchi va axloqiy qadriyatlarga mos keladigan qarashlariga erishish uchun duch keladigan muammolarni hal qilishni davom ettirishga undaydi. Yashil iqtisodiyot va islom moliyasi integratsiyasini qo'llab-quvvatlovchi siyosatni shakllantirish bo'yicha hukumat va moliya institutlari o'rtasidagi hamkorlik asosiy e'tiborda bo'lishi kerak. Ushbu takliflarni hayotga tatbiq etish bilan "Yashil iqtisodiyot" va "Islom moliyasi" integratsiyasi barqaror, inklyuziv va axloqiy tamoyillarga mos keladigan iqtisodiy rivojlanish modelini shakllantirishda asosiy harakatlantiruvchi omil bo'lishi mumkinligiga umid qilish mumkin.

Xulosa

Yashil iqtisodiyotga o'tish O'zbekistonning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Bank-moliya tizimi yashil iqtisodiyotga sarmoyalar jalb qilishda markaziy rol o'ynaydi. Islom moliyasi tamoyillaridan foydalanish esa ushbu jarayonni yanada shaffof, adolatli va samarali qilish imkonini beradi. Shu sababli, mamlakatimizda yashil iqtisodiyot va islom moliyasi tamoyillarini o'zaro integratsiya qilish bo'yicha strategik choralar ko'rish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining 2024-yil 19-iyuldagi 23/4-son "Mikromoliya tashkilotlari tomonidan islomiy

moliyalashtirishga oid xizmatlarni ko'rsatish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" Qarori

2. Muhammad Taqi Usmoniy (2023). "Islom moliyasiga kirish"
3. <https://uzbekistan.un.org/uz/sdgs>
4. <https://lex.uz/uz>(O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlar i milliy bazasi)